

մունքը, ալլ պէտք է գործել լօգոստ մարդկութեան և վերջ ի վերջոյ միմիայն դրանումն է գտնում մարդկային կեանքի նպատակը:

Ահա ալս տեսակէտից մենք ցանկալի համարեցինք, որ Բարխուդարեանը թարգմանէ նաև Ֆառուստի II մասը. գուցէ II մասի թարգմանութիւնն աւելի մեծ դժուարութիւնների հանդիպի, սակայն աշուստեանալիս մենք լուսով ենք, որ մեր ալեգարդ բանաստեղծն ալդ դժուարութիւններին էլ կլաղթէ և հալնորագոյն գրականութեան պատմութեան մէջ անմոռաց անուն կթողնէ՝ իբրև ամբողջ Ֆառուստի առաջին թարգմանիչ:

Թող ապագայ հալ սերունդն աւելի տաղանդաւոր թարգմանիչներ տալ:

«Ֆառուստը» տպագրուած է մեծ խնամքով, առանց վրիպակի և ընտիր թղթի վրայ: Հապկի գեղարուեստական նկարը պատրաստել է լատին նկարիչ Շամշինեանը, իսկ գրքի տպագրութեան ծախքերը հոգացել է պ. Ար. Բաբեանը, որ շնորհակալութեան արժանի է: Գրքի գինը նշանակուած է 2 մանէթ, որ ինքն ըստ ինքեան թանկ չէ, բայց մեր գիրք գնող դասակարգի համար շատ է: Աւելի լարմար կլինէր կրկնակի թուով տըպագրել և գրքի գինը 1 մթ. նշանակել:

Թող գրական ճաշակ ունեցող հալ ըթերցողն իւր սեղանի զարդը համարէ Ֆառուստը:

ԲՐԻՉ

Le Droit Arménien depuis l'origine jusqu'à nos jours par K.—J. Basmadjian, Macon 1901.— Հայ. կական իրաւունք—սկզբից մինչեւ մեր օրերը Կ. Բասմաճեանի, տպուած Մակոնում 1901 թ.:

Փարիզում հրատարակուող «Բանասէր» ամսագրի պ. խմբագրից նորերս ստացանք վերոգրեալ վերնագիր կրող իւր կաղմած փոքրիկ գրքովը (brochure) կամ աւելի լաւ՝ փոքրիկ տետրակը, որ բաղկացած է ընդամենը 7—8 քառածալ երեսներից:

Այս «տետրակը» բովանդակում է իւր մէջ աշխատանքային հիշատակները (mémoire), որ «Փարիզի Ասիական ընկերութեան» անդամ պ. Բասմաճեանը 1901 ին ներկայացրել է

Ֆրանսիայի մալրաքաղաքում տեղի ունեցած Համեմատական Պատմական Միջազգային ժողովին և որ ապա Միջազգային Պատմութեան Տարեգրութիւններ կոչուած հրատարակութիւնից քաղելով՝ լոյս է հանել առանձին զըրբոյկով:

Պ. Բասմաճեանի այս աշխատութիւնը, որ—ինչպէս ինքն էլ ասում է— մի «նախագիծ» է (esquisse) առանց «մանրամասնութիւնների»՝ մի տեսակ անուանական հաւաքումն է պատմական կարճառօտ բովանդակութեամբ ահա անձանց, անցքերի, գրութիւնների ու գրքերի, որոնց տուած նիւթը վերաբերում է «Հայկական իրաւունքի» պատմութեանը սկզբից մինչև մեր օրերը ժամանակագրական կարգով:

Ասելով որ «Հայկական իրաւունքը» ուսումնասիրելու համար՝ զժախտաբար սակաւ են մեզ տեղեկութիւններ տուող միջոցներ և որ արեւելեան ազգերի կեանքով զբաղուող եւրոպական գիտնականները ևս ոչինչ են գրել Հայաստանի ճակատնական իրաւունքի մասին *)՝ «Բանասէր» պ. խմբագիրը լիչում է սակայն ահա մի քանի եւրոպացիներին (բայց ոչ բոլորին), որոնց սակաւաթիւ ուսումնասիրութիւնները լատին են արգէն հալ բանասիրութեանը՝ որպէս հայկական իրաւագիտութեան ճիւղին վերաբերեալ գրուածներ առհասարակ:

Պ. Բասմաճեանի այս բետրակի մէջ «Հայկական իրաւունքի» պատմութեան նոր և հետաքրքիր կէտք մեր կարծիքով նորա հետեւեալ տողերն են՝

«Հայկական օրէնսդրութեան մասին մեր ունեցած ամեն «նահին վկայութիւնները ահա արմենական սեպածե արձանա- «գրութիւններն են, որ փորագրուած են IX դարում Քրիստոսից առաջ: Այս արձանագրութիւններից մենք լմանում «ենք պարզապէս, որ թագաւորները հրամաններ էին աւելիս «և զոհաբերութեան կարգ էին սահմանում, որ Ասորա-Բա- «բելացւոց պէս՝ չարագործներին կրակի ու ջրի մէջ էին ձը- «գում և ավն» (տես եր. 4, լիշեալ տետրակի):

Ինչպէս երևում է «տետրակի» հեղինակը իւր այս «նախագիծ» աշխատութեամբ չը պիտի սահմանափակէ «Հայկական»

*) Նոյն թախանձաւանդիմանական խօսքն է ապում աւելի մանրամասնաբար Հ. Վ. Բաստամեանը «Միթթար Գոչի» դատաստանագրքի իւր լառաջաբանում եր. 6, վաղարշապատ 188 թ:

իրաւունքիւ և առհասարակ հալոց օրէնսդրութեան իւր ուսումնասիրութիւնը, որով մասամբ իրադործած լինելով արժանալիչատակ իրաւագէտ Հ. Վահան Վ. Բաստամեանի նոյն ուսումնասիրութեան մասին ընդհանրապէս վաղուց արտայայտած իղձը ևս՝ կարող է ծառայութիւն մատուցած լինել ապագայում մեր աղջակին գրականութեան իրաւաբանական տակաւին աղքատիկ ճիւղին: Եւ այս մի դժուար բան չը պիտի լինի պ. Բաստամեանի համար, քանի որ ինքը՝ ինչպէս տեսանք, ցանկութիւն ունենալով ուսումնասիրել լիչեալ ճիւղը՝ բնակուած է մանաւանդ Փարիզի նման համալսարնակին գիտնական մի կենտրոնում, ուր միշտ առիթ և նոյն առարկային վերաբերեալ նիւթի առատութիւն կարող է ունենալ:

Վերջացնելով այս երկտողս պ. Բաստամեանի «Հալկական իրաւունք» գրքովի մասին՝ չը մոռանամ ասել միայն, որ հալոց իրաւաբանական աղբիւրներ մշակելիս՝ եւրոպական գիտնականների ուսումնասիրութեանց, քննադատութեանց և հալեացքների հետ միասին զուգահեռաբար, պէտք է աչքի առջև ունենալ անպատճառ նոյնպէս և ամբողջ հալ գրականութեան մէջ երեցած թէ՛ ձեռագիր և թէ՛ առաւելապէս տպուած ալն հին ու նոր գրութիւնները, լօղուածները, գրքովիները և ալն, որ անմիջական վերաբերութիւն կարող են ունենալ առաջադրեալ ուսումնասիրելու առարկային և որոնցից կ'օգտուի անշուշտ ուշիմ ուսումնասիրողը:

Ն. ՅԱՐՈՅ

Մինաս Բերբերեան. «Սմբատ Շահ-Ազիզ» (էտիւդ) նուէր պ. Ս. Շ.-Ա.-ի 35 ամեայ յօրելեանին. էջ 35:

Երիտասարդ քննադատ բանասէր պ. Մ. Բերբերեանը, որ մի ժամանակ եռանդով գործում էր սբ. Էջմիածնի ճեմարանում և Տփլիսում (կարճ միջոց), բարեբաղդաբար ուրիշ շատերի պէս՝ չանլալտացաւ հալ գրական ասպարէզից և երբեմն-երբեմն հանդէս է գալիս մեր պարբերական մամուլի և գրական ժողովածոների մէջ՝ իւր գրական ակնարկներով, նոյնպէս և լուրջ քննադատական ուսումնասիրութիւններով:

«Սմբատ Շահ-Ազիզ» ուսումնասիրութիւնը մի փոքրիկ